

Підготовленість фахівця до професійної рефлексії у діяльності як параметр його конкурентоздатності

Кічук Надія Василівна¹

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл, Україна

E-mail: tonya82kichuk@gmail.com

У статті висвітлено деякі аспекти феноменології професійної рефлексії дотично особистісно-професійного призначення педагога у сучасному суспільстві. Відзначено, що професійна рефлексія, як психолого-педагогічне явище, перебуває у фокусі дослідницького пошуку науковців, що зумовило наявність різнопланових тлумачень та підходів до його визначення і вивчення. Обґрунтовано доцільність осмислити здатність студента до професійної рефлексії в якості системоутворювального чинника конкурентоздатності в особистісно-професійному вимірі. Закцентовано на спільному і відмінному у змістовому наповненні понять «конкурентоздатність» і «конкурентноспроможність». Доведено маркери, в ракурсі яких, на думку дослідника, доцільно осмислити впливовість професійної рефлексії на конкурентоздатність педагога нової генерації (перетин із утворенням «педагогічні здібності»; функціональне призначення у конструкті «педагогічний професіоналізм»; природна властивість до подвійного «дзеркального взаємовідображення»). Підкреслено виняткову роль освітнього процесу сучасної вищої школи у становленні рефлексії як особистісно-професійної якості студента. Відзначено доречність імплементації інноваційних зарубіжних практик у вітчизняну освітню сферу, зокрема, за параметрами створення інноваційно-освітнього середовища, онлайн-платформ з освіти та побудови кар'єри здобувачами вищої освіти, організаційно-методичних передумов стимулювання саморозвитку професійної рефлексії студентства.

Ключові слова: рефлексія, професійна рефлексія, майбутній фахівець, конкурентоздатність.

Вступ. Аналіз наукового фонду з проблематики професійно-педагогічної освіти засвідчує про концентрацію зусиль дослідників на проблемі якості фахової підготовки майбутнього спеціаліста в логіці підсистеми «молодший бакалавр-бакалавр-магістр». І це не випадково, адже на часі професійна підготовка саме конкурентоздатного педагога. У вітчизняній освітній сфері вже створились абрисів якісно нової та соціально схваленої інституції – педагогічна інтернатура. До чисельних викликів сьогодення віднесено не лише становлення нової генерації педагогів, здатних успішно реалізувати провідні ідеї, закладені у Концепції Нової української школи, а й фахівців, підготовлених до виведення вітчизняної освіти на рівень кращих європейських практик, спроможних конкурувати згідно вимог, закладених у рейтинговість комплексного освітнього продукту. Означене актуалізує проблематику професійної підготовки саме конкурентоздатних педагогів.

Принагідно зауважимо, що в нашому розумінні поняття «конкурентоздатний» і «конкурентноспроможний» є близькі, але не рядоположні. Ми приймаємо наукову позицію дослідників, які мають рацію, розмірковуючи у такий спосіб: «уміє здійснювати суб'єкт діяльності», але «наявність умов..., можливість посприяти чому-небудь» (тобто стосовно неживого); отож, суто виходячи із змістового наповнення й тлумачення, які містять довідкові джерела (Дубічинський, 2006).

З урахуванням вищевикладеного, цілковито логічним постає питання такого змісту: який маркер слід уважати наскрізним в особистісно-професійній якості, якою постає конкурентоздатність дотично саме педагога.

Мета та завдання дослідження. На основі результатів аналітичної діяльності, що базується на узагальненні теоретичних напрацювань учених та систематизації деяких емпіричних і результатів саморефлексії досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів, уточнити змістове наповнення конструкту «професійна рефлексія особистості у педагогічній діяльності», довести системоутворювальне значення підготовленості майбутніх педагогів до рефлексії у професійній діяльності у становленні їх як конкурентоздатних фахівців.

¹ доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Матеріали та методи дослідження. У процесі дослідження було застосовано загальнонаукові логічні методи і прийоми (теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування та конкретизація, аналогія та узагальнення), емпіричні методи (вивчення результатів освітньо-професійної діяльності, метод педагогічних спостережень).

Результати дослідження. Класична педагогіка (А. Дистервег, О. Духнович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) переконливо довела незаперечність того, що передумовою успішності і особистості педагога, і його професійної діяльності виступає таке особистісно-професійне утворення, котре «запускає» процеси самопізнання, самовизначення, самозміни, пошук особистісно-значущого сенсу професії та здатності в ній самореалізуватися; йдеться про системоутворювальну роль професійної рефлексії. Нам видається, що акцентуація у цьому плані дозволяє, з одного боку, більш цілеспрямовано аналізувати ресурсність основного етапу професійного становлення фахівця, адже ж потенціал освітнього процесу націлений на розвиток у студента насамперед здатності стати суб'єктом професійно-педагогічної діяльності через відлуння реалізації принципу студентоцентризму; з іншого боку, - розуміючи професіоналізм (як важливіший параметр конкурентоздатності фахівця і омріяне досягнення ним успішності) – шаблоном особистісно-професійного зростання, яке не корелює із обсягом часу перебування в професії, а детермінований якістю, що здебільшого пов'язана зі сформованістю педагогічної свідомості особистості. Йдеться про вищу форму психічної активності, що слугує відповідним відображенням об'єктивної соціально-педагогічної дійсності у вигляді тих розумових та почуттєвих образів, які спроможні передбачати практичні дії фахівця (Р. Грінсон, С. Сарасон, Ю. Турчанінов, О. Цокур та ін.). Не менш суттєвим у контексті зазначеного слугує і теоретично обґрунтоване та практично апробоване положення такого змісту: поза рефлексією неможлива творчість; отож, оволодівши педагогічною рефлексією, особистість набуває здатності до педагогічної творчості (І. Зязюн, М. Лазарев, О. Листопад, С. Сисоєв та ін.). Теоретичний аналіз наукового фонду з проблематики креативності, а також вивчення конструктивної практики вищої школи та саморефлексія досвіду формування творчої особистості дозволяють стверджувати, по-перше, про творчість як здатність до «внутрішнього плану дій», де цілевизначення посідає базове значення а, відтак, формуючи творчу особистість, тим самим ми «виходимо» на весь спектр питань, пов'язаних із самовиробленням цілей, що й «додає» фахівцеві ресурсності, тобто здатності конкурувати, зокрема, у площині вже зробленого ним професійного вибору. По-друге, творчий потенціал неможливо сформувати в особистості «раз і назавжди». У контексті загальноновизнаних теорій творчості (В. Моляко, Ф. Осборн, В. Рибалка, В. Роменець та ін.), висновків психологів (зокрема, В. Крутецького) щодо наукового статусу поняття «творче мислення» (останнє завжди постає як активне і самостійне, натомість не будь-яке активне мислення є водночас і самостійним, а не всяке самостійне мислення є творчим), стає очевидною ресурсність у зазначеній площині освітнього процесу саме вищої школи – основного етапу набуття майбутнім фахівцем базового рівня компетентності та професійної ідентичності. По-третє, розуміючи педагогічний професіоналізм – найбільш визнаний параметр конкурентоздатності фахівця – тим новоутворенням особистості, що безпосередньо пов'язане (за Н. Гузій) із «неповторним інноваційно-креативним потенціалом», вочевидь, можна прогнозувати позитивну динаміку його розвитку за рахунок рефлексії діяльного механізму самозміни та засобу отримання «безпосереднього» знання шляхом інтроспекції. У такому ракурсі стає реальним взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозумовленість процесів (динамічність, яких визначається здатністю особистості до рефлексії у діяльності), націлених на «вихід за межі безпосереднього сприйняття загального» (Плахотнік, Васильєва, 2019: 13). Йдеться про здатність особистості генерувати нові ідеї та бути чутливим до існуючих новацій, про важливість усвідомлення нею на рівні переконань такої істини (яку лаконічно представив Кевін Келлі у книзі «Нові правила для нової економіки»): «Якщо знання – це новий капітал, то інновації – нова валюта». Отже, виходячи, з одного боку, із напрацювань, що систематизовано науковцями вищих педагогічних шкіл, і практиками освіти з огляду на перспективні напрями розвитку науки взагалі (Корсак, 2019), та, з іншого – на конструктивність компетентнісної освітньої парадигми й нових акцентів щодо місії вищої школи, зокрема можна стверджувати про своєчасність звернення до феноменології професійної рефлексії (Фініков, Терещук, 2018; Підласий, 2019).

Обговорення результатів. З огляду на доречність осмислити здатність особистості до професійної рефлексії в якості системоутворювальної у форматі набуття нею конкурентоздатності, поставили за мету уточнити, у ракурсі яких саме векторів педагогічно доцільно означене відстежувати, а також сфокусувати увагу на деяких інтерактивних підходах, реалізація яких у практико-орієнтовній площині освітнього процесу сучасної вітчизняної вищої школи сприятиме результативному формуванню професійної рефлексії студентства.

Студювання питання про сутність саме професійної рефлексії педагога (С. В. Васильєвська, М. О. Васильєва-Халатникова, М. М. Марусинець, О. В. Плахотнюк, І. М. Семенов, С. Ю. Степанов, О. Л. Шевнюк та ін.) уможливають правомірність убачати принаймні три вектори, в розрізі яких маркується конкурентоздатність фахівця, якому притаманна професійна рефлексія. Деталізуємо кожний з них.

Рефлексивний складник є виявом педагогічних здібностей майбутнього фахівця; йдеться про важливу передумову гарантованого успіху в опануванні педагогічної діяльності, вияву в ній творчості та ініціатив, «скорочення відстані» до педагогічної обдарованості. Оскільки, як зазначалось, педагогічна професія нині вимагає від майбутнього фахівця підвищених соціально-педагогічних вимог особливої особистісно-професійної налаштованості, не припускаючи «випадкових» здобувачів, а її домінантою розцінюється твердження «від творчого вчителя – до творчого учня», то вочевидь окреслене й складає один із вимірів конкурентоздатності.

Виходячи із реалій сьогодення, коли діяльність педагога відбувається в умовах системних змін, які потребують професійної мобільності і водночас соціальної відповідальності, актуалізується його здатність виявляти професійну рефлексію не лише на етапі планування дій, а й конкретики виконання дій та їхньої оцінки (адже педагог має, усвідомлюючи новопосталі проблеми, обирати оптимальну стратегію їх розв'язання). Отже, можна припустити про вагу конкурентоздатності фахівця в розрізі такого сегмента, яким постає готовність здійснювати гнучкі рефлексивні дії, виявляючи при цьому відповідальне ставлення за ці дії.

Встановлено, що професійна рефлексія – це процес подвійного «дзеркального взаємовідображення» суб'єктами освітнього процесу один одного (Плахотнюк, Васильєва, 2013: 33-34). Як особистісно-професійна якість, вона завжди виявляється в конкретній педагогічній ситуації; отже, йдеться (за В. О. Петровським) про особливий «психолого-педагогічний механізм» самоідентифікації особистості. А це позначається на іміджевих ознаках представника особливої професії – педагогічної, а саме – його необхідному іміджі. Як зауважив А. Дістервег, «учитель – німецьких учителів», саме педагог – «уособлений метод навчання, самовтілення принципу виховання». Окреслене й створює зміст одного із векторів конкурентоздатності фахівця.

Отже, соціально-педагогічний запит на «рефлексуючого вчителя» загострює необхідність осмислити ресурси сучасної вищої школи в означеному ракурсі не як самоціль, а як важливий аспект професійної підготовки конкурентоздатного фахівця, на якого чекають і вихованці, і батьківська громада, і соціум.

Вивчення й узагальнення перспективного вітчизняного досвіду та підходів до імплементації інноваційних зарубіжних практик щодо продуктивної професійної підготовки педагога, здатного до професійної рефлексії у діяльності, доводить важливість створення у вищій школі інноваційно-освітнього середовища задля усвідомлення студентами на рівні переконань імператива професійної рефлексії як особистісно-професійної якості. Натомість ще й досі неоціненим залишається такий чинник у цьому плані як трансфер технологій підготовки майбутнього фахівця «від науки до педагогічного виробництва». В цій площині привертає увагу результативний проект «Skills Academy» – онлайн платформи з освіти та побудови кар'єри (Skills Academy). Нам видається особливо привабливим те, що розробникам проекту вдалося спрямувати зусилля на успішний розвиток у здобувачів вищої педагогічної освіти soft-компетентностей – гнучких навичок, міжпрофесійно-функціональних компетенцій, (так званих «м'яких навичок») персонального і міжперсонального характеру.

Висновки. Аналіз існуючих наукових підходів, спрямованих на пошук інструментів вдосконалення якості, зокрема вітчизняної університетської освіти педагогів з урахуванням євроінтеграційних процесів, дозволяє по-новому оцінити ідею студентоцентрованого навчання, викладання та оцінювання (Кроу, Дебарс, 2017: 288-289). Зокрема, в аспекті стимулювання саморозвитку професійної рефлексії через студентоцентрованість організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу, заснованого на рефлексивно-інноваційному підході.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо із розробкою й апробацією інтерактивних форм розвитку у студентів ціннісного ставлення до професійної рефлексії та виховання потреби реалізувати її у навчально-професійній діяльності.

Література

Корсак К., Корсак Ю. Неоглосарій – 2. Ноонауки для майбутнього без колапсів. *Вища школа*. 2019. №2. С.31-52.

Кроу М., Дзбарс У. Модель нового американського університета / пер. с англ. М. Рудакова; под науч.ред. М. Добряковой. М.: Изд. Дом «Высшей экономики», 2017. 419 с.

Локальні системи управління якістю: світовий досвід та українські практики побудови /за ред. Т. Ф. Фінікова, В. І. Терещука К.: Таксон, 2018. 316 с.

Підласий І. П. Як стати компетентним педагогом? Ч. 1. Підковуємося теоретично. Харків: Основа, 2019. 112 с.

Плахотнік О. В., Васильєва-Халатникова М. О. Професійна рефлексія у діяльності соціального педагога: навч-методичний пос. К., 2013. 248 с.

Skills Academy соціальна мережа нового покоління. URL: <http://skillsacademy.com.ua/> (дата звернення: 10.09.2019).

Сучасний тлумачний словник української мови / за заг.ред. В. В. Дубічинського. Х.: ВД «Школа», 2006. 1008 с.

Preparedness of a Specialist for professional reflection in activity as a parameter of his / her competitiveness

Kichuk Nadia²

Izmail State University of Humanities, Izmail, Ukraine

The article draws special attention to some aspects of the phenomenology of professional reflection in compliance with the personality-centred professional target of the teacher in modern society. It is noted that professional reflection, as a psychological and pedagogical phenomenon, is in the focus of scientists' explorative search, which caused the appearance of diverse interpretations and approaches to its definition and study. The expediency of comprehending a student's capability for professional reflection as a system-forming factor of competitiveness within the personality-centred professional dimension has been substantiated. Some common and distinct semantic features of the concepts "competitiveness" and "competitiveness" have been emphasized. Some markers, in the aspect of which, in the researcher's opinion, it is expedient to comprehend the influence of professional reflection on the competitiveness of the teacher representing a new generation (intersection with the phenomenon "pedagogical abilities"; functional purpose in the construct "pedagogical professionalism"; a natural property for double "mutual mirror reflection") have been substantiated. The exclusive role of the educational process in the modern higher school dealing with the formation of reflection as a student's personality-centred professional quality has been highlighted. The relevance of the implementation of innovative foreign practices into the native educational sphere has been noted; in particular, according to the parameters allowing the creation of the innovation and educational environment, the online platform for education and career development of higher education applicants, organizational-methodical prerequisites aimed at stimulating self-development of students' professional reflection.

Keywords: reflection, professional reflection, future specialist, competitiveness.

References

Dubichyns'kyy, V.V. (2006) *Suchasnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [Modern Interpretive Dictionary of the Ukrainian Language]*. Kharkiv: VD «Shkola» [in Ukrainian].

Korsak, K., Korsak, Yu. (2019) Neohlosariy – 2. Noonauky dlya maybutn'oho bez kolapsiv [Neoglossary - 2. Non-science for the future without collapse] *Vyshcha shkola – Higher School 2*, 31-52 [in Ukrainian].

Krou, M. & Debars U. (2017) *Model' novogo amerikanskogo universiteta [Model of a new American university]* (M.Rudakova, Trans). Moscva: Izd. Dom «Vysshey ekonomiki» [in Russian].

Finikova, T.F. & Tereshchuka, V.I. (2018) *Lokal'ni systemy upravlinnya yakisty: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki praktyky pobudovy [Local quality management systems: world experience and Ukrainian construction practices]*. Kyiv: Takson [in Ukrainian].

Pidlasyy, I.P. (2019) *Yak staty kompetentnym pedahohom? CH. 1. Pidkovuyemosya teoretychno [How to become a competent educator? Part 1. We obey theoretically]*. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].

² Doctor of Pedagogy, Professor at the Izmail State University of Humanities

Plakhotnik, O.V. & Vasyl'yeva-Khalatnykova M.O. (2013) *Profesiyna refleksiya u diyal'nosti sotsial'noho pedahoha [Professional Reflection in the Activities of Social Educator]*. Kyiv [in Ukrainian].

Scills Academy – sotsial'na merezha novoho pokolinnya [Scills Academy - a new generation social network]. Retrieved from <http://scillsacademy.com.ua/> [in Ukrainian].

Accepted: August 26, 2019

